

Tordai Éva műfordító. Legfontosabb munkái: Seneca: *Föníciai nők* (2006); Aischylos: *Heten Thébai ellen* (2015); Apollónios Rhodios: *Argonautika* (2018); Plautus-komédiák (2023).

Legutóbbi fordítása az *Ókorban*: Plautus: *Truculentus* (2022/2).

Ferenczi Attila klasszika-filológus, az ELTE BTK Latin Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense. Fő kutatási területe a római irodalom története.

Legutóbbi írása az *Ókorban*: *Az interpretáció hatalma. Egy ellentmondás Valerius Flaccus Argonauticájából* (2022/3).

Terentius: *A testvérek*

Tordai Éva fordításában, Ferenczi Attila bevezetésével és jegyzeteivel

Az *Adelphoe* új fordítása elé

A testvérek fordításának megjelenésével a magyar ókortudomány egyik régi ellentmondása oldódik fel. Publius Terentius Afernek ez a minden valószínűség szerint utolsó darabja az ókorral foglalkozó szakemberek körében régóta a szerző legismertebb munkája. Az egyetemi tankönyvként használt *Auctores Latini* sorozat 17. köteteként 1973-ban, fél évszázaddal ezelőtt jelent meg a komédia latin szövege Tegye Imre bevezetőjével és kommentárjával, és azóta generációk olvasták latin szakos tanulmányaik részeként ezt a szöveget, mégsem volt modern magyar fordítása egészen mostanáig. Ebben az állapotában hagyományos kánonunk egyik utolsó ilyen darabja volt.

Már az *Auctores Latini*-kötet megjelenése előtt is Terentius egyik legismertebb és legnépszerűbb munkája volt *A testvérek* (latin címén: *Adelphoe*), nem a kötetből lett ismert, hanem az ismertsége miatt választhatták ki a sorozat számára. Népszerűsége rávilágít a műfajjal szemben irodalomtörténeti elégedetlenségek egyik jól látható forrására is. A *fabula palliata*, a görög tárgyú római komédia látszólag ugyanis laza – az elégedetlenség szerint túl laza – szállal kötözi oda cselekményét, jellemeit és a körülöttük kibontakozó konfliktust az adott korszak társadalmi, politikai realitásaihoz. A legegységesebb kivételt talán *A testvérek* jelenti. A darab cselekménye ugyanis könnyen olvasható allegóriaként. A két főszereplő, Micio és Demea alakja gond nélkül felidézheti a korszak, azaz a Kr. e. 2. század két vezető római politikusának és egyben meghatározó szellemi igazodási pontjának, a Scipió(k)nak és Catónak az alakját. Micio elfogadó, engedékeny és nagyvonalú, míg testvére, Demea rigorózus, régimódi és takarékos. Szembenállásuk ebben az olvasatban azokat a választásokat jelenítette meg, amelyek előtt a második pun háború után a római társadalom – vagy legalábbis annak társadalmi elitje – találhatta magát. Az ötödik felvonás fordulata ráadásul szokatlan nagyvonalúsággal értelmezi a két archetipikus attitűd szembenállását és egyszersmind örök egymásra utaltságát. Micio nem lehet meg Demea nélkül, mert ha szigorú testvére nem tölti be többé szerepét, és nem tartja vissza attól, hogy újító elveit azonnal meg is valósítsa, a normalitás világának helyét átveszi az örökre rögzített Saturnalia. A két szélsőséges figura feltételezi és igényli a másik létét. Ilyen kézenfekvő módon társadalmiasítható konfliktust egyetlen másik ránk maradt római komédia sem kínál. A szöveget be is kívánták tenni a szerkesztők az 1952-ben megjelent *Világirodalmi antológia* első kötetébe, de nem az egész szöveget fordították le, hanem egy olyan vázlatot, amelyből megérthető ez az allegória. Meller Péter fordítása ugyanis nem egy részletre korlátozódik, hanem az egymást követő lefordított részeket követik a cselekmény előre haladását. Az antológiában közölt szövegből tehát megismerhető a mese, de elvész az irodalmiság.

Terentius nehezen lépett ki Plautus árnyékából. Míg az idősebb pályatársat érdekessé tette a régóta feltételezett közeli kötődése a népies itáliai színjátszás különböző formáihoz, illetve a sajátos művi és művészi színpadí nyelve, amelyen szereplői megszólalnak, Terentius esetében éppen ez a két szempont – az eredetiség és a nyelv – az örök második helyet jelölte ki számára. Terentius ugyanis mind a hat ránk maradt művében hűségesen követi a görög újkomédia mestereit, négyben a legnagyobbat, Menandrost, kettőben pedig (*Hecyra*, *Phormio*) a viszonylag kevésbé ismert Karystosi

Apollodóroszt. Ahogyan *Az androsi lány (Andria)* prologusából kiderül, Terentius másféle viszonyt képviselt görög elődeihez, mint idősebb pályatársai. A különbség a (későbbi filológusok által) *contaminatio*nak nevezett szerkesztési technikában rejlik. Míg elődei meglehetősen szabadsággal vágták és szabták a görög nyelvű komédiákban olvasott történeteket, Terentius ebben a darabban csupán egyetlen jelenetben módosít Menandros cselekményén, ahogyan erről tudósítja is darabja nézőit / olvasóit a prologusban. Terentius bevallottan szorosabban követi görög pályatársait, mint elődei, és a görög történetek adaptációjával próbálkozik, nem pedig egészen új struktúra létrehozásával a görög alkotóelemekből. Mondanunk sem kell talán, hogy ezzel nagymértékben el is veszítette érdekességének jó részét a nemzeti irodalomtörténet-írás és a klasszika-filológia szoros kölcsönhatásának korszakában. Mai irodalomértésünk, amely nem azonosítja az eredetiséget az esztétikai értékkel, mégis lassan talál vissza Terentiushoz. A huszadik század vége elkezdte Plautus irodalmi értékelésének mélyreható átgondolását, de Terentius-képünk revíziójával még jobbra adós. Az új fordításoknak és a hozzájuk kapcsolódó megújuló figyelemnek fontos szerep jut e munka elvégzésében.

A fordítás ugyanakkor kikerülhetetlenül felveti a fentebb már említett másik kérdés, a nyelv problémáját is. Milyen Terentius nyelve? Hogyan kell fordítani? Az mindig is világos volt, hogy Plautus karakterei egy, a színpadon kívül sohasem létezett, művészileg megalkotott nyelven szólalnak meg, amellyel kapcsolatban mindig is szívesen használták a zsonglörködés vagy a tűzijáték metaforáját. Terentius nyelve szerényebb és szelídebb, dikciója a természetes beszéd illúzióját kelti, mintha az utcán járó-kelő emberek valódi beszélgetéseibe hallgathatnánk bele az előadás jeleneteiben. Itt szokott bekapcsolódni az értékelésbe a szerzői életrajz is: Terentius patrónusai a Scipiók körének arisztokratái, így kézenfekvőnek tűnhet a következtetés, hogy az a nyelv, amellyel nála találkozunk, a korszak római elitjének mindennapi nyelvhasználatát tükrözi. Mindez azonban csupán feltételezés, mert az összehasonlító anyag, amely alapján valóban megítélhetnénk, hogy milyen viszonyban áll Terentius nyelve a korszak nem művészi megformáltságú nyelvvel, szinte teljesen hiányzik. Következ-

tetésünk tehát előfeltevéseken alapszik. A költészet későbbi korszakait tekintve azonban annyit mindenképpen állíthatunk, hogy vannak olyan költők, akiknek a nyelve távolabb áll a köznapiságtól, és vannak olyanok, akik tudatosan alkalmazzák a hétköznapi nyelvet, de ez utóbbi esetben is mindig művészi nyelvhasználatról van szó – csak itt a művészet éppen a köznap nyelvhasználat benyomásának megalkotását szolgálja –, és ez nem jelenthet felmentést az értékelés és értelmezés feladata alól.

Tordai Éva fordítása állást foglal ebben a kérdésben. Érződik rajta, hogy fordítói gyakorlata Plautus felől közelíti meg Terentius komédiáját. Nyelve olykor határozottan Plautus-fordításainak nyelvét idézi. A fordító kronológiája reprodukálja az irodalomtörténetét, hiszen Terentius is a Plautustól örökölt szemüvegén keresztül láthatta csak a római komédia nyelvének kérdését. A fordítás nyelve is megtévesztő: ha a szóválasztást tekintjük, leginkább köznapinak láthatjuk, kerüli a régies alakokat, a ritka szavakat, és – tegyük hozzá: szerencsére – az antik szövegek örök problémáját, a fentebb stíl finomkodását. Ez a köznapiság viszont erősen retorizált szintaktikai keretben jelenik meg, így alkotva szinte mindig termékeny feszültséget szavak és mondat között. A nyelvvel kapcsolatos másik kikerülhetetlennek tűnő jelenség a szleng és a vulgarizmus. A fordítás szövegében ugyanis mindkettő megjelenik – szigorúan csak rabszolgák vagy a kamasz szerelmesek szájába adva. Jelenléte értelmezésre, gondolkodásra provokál, nemcsak Terentius nyelvéről, hanem a fordítás művészetének természetéről is. Hány megfontolást kell tekintetbe vennünk ahhoz, hogy le tudjunk fordítani mondjuk egy *Hercle!* („Herculesre!”) latin felkiáltást? Egyáltalán: valóban felkiáltás ez? Vajon mindig ugyanaz a fordítása? Hogyan kell megszólítani a rabszolgának az urát? Helyes és tartható a magyar fordításirodalomban általános tegezés, vagy ettől minden ilyen jelenet kicsit múzeumi enteriőrre fog hasonlítani, melyet üvegfalon keresztül szemlélünk, és érdemes a magázással is kísérletezni? Ezek és az ezekhez hasonló fordítói megoldások mindenképpen elérik azt, hogy a terentiusi nyelvet kiemelik a múlt irodalomtörténeti értékeléseiben kanonizált finom elitizmus erősen korlátozó kategóriájából.

Terentius: *A testvérek*

A színpadra állítás körülményei¹

Előadták Lucius Aemilius Paullus halotti szertartása alkalmából, amelyet Quintus Fabius Maxumus és Publius Cornelius Africanus rendezett.² Lucius Ambivius Turpio és Lucius Hatilius Praenestinus vitte színre.³ Zenéjét Claudius rabszol-

gája, Flaccus szerezte, végig sarrai tíbiára⁴. Görög eredetije Menandrostól származik. Terentius hatodik darabja, Marcus Cornelius Cethegus és Lucius Anicius Gallus consulsága alatt adták elő.

Cselekmény

Volt Demeának két fia. Öccse, Micio örökbefogadta az idősebbiket, Aeschinust, de Ctesipho maradt. Őt elbűvölte egy lantoslány, hiába volt minden szigor. A bátyja meg falazott neki, így őt hiszik bűnösnek az afférban, mert ő rabolta el a lányt. Ugyanez az Aeschinus megerőszakolt egy elszegényedett családból származó polgárlányt, és házasságot is ígért neki. Demea ezen kiakad, de aztán fény derül az igazságra, a megejtett lányt nőül veszi Aeschinus, a lantoslányt megkapja Ctesipho.

Szereplők

MICIO [míkió] öregember, Demea öccse, Aeschinus nevelőapja
 DEMA [démea] öregember, Aeschinus és Ctesipho apja
 SANNIO [szannió] strici, Bacchist futtatja
 AESCHINUS [ajszkhinus] fiatal fiú, Pamphilába szerelmes
 SYRUS [szürusz] rabszolga Micióéknál
 CTESIPHO [ktészifó] fiatal fiú, Aeschinus öccse, Bacchisba szerelmes
 SOSTRATA [szósztrata] idős nő, Pamphila anyja
 CANTHARA [kanthara] idős nő, Pamphila dajkája
 GETA [geta] rabszolga Sostratáéknál
 HEGIO [hégió] öregember, Sostratáék rokona
 DROMO [dromó] rabszolga Micióéknál
 PAMPHILA [pamfila] Sostrata lánya, Aeschinus szerelme⁵

Néma szereplő: BACCHIS [bakkhisz] lantoslány, PARMENO [parmenó] rabszolga Micióéknál

*Játszódik Athénban. A színpadon Micio és Sostrata háza.
 A jobb oldali kijárat a fórumra és Sannio háza felé, a bal oldali vidékre, Demeához vezet.*

Prológus⁶

- A drámaíró úgy érzi, hogy a műveit rossz szemmel nézik, és az ellenlábasok bele fognak kötni abba, amit előadunk. Inkább magát vádolja, ti hoztok ítéletet,
- 5 hogy elismerést vagy szemrehányást érdemel. Egy Diphilos-darab címe *A közös halál*, aminek alapján Plautus írt komédiát.⁷ A görögben egy fiú a stricitől elrabol a nyitójelenetben egy kurvát, Plautus viszont
- 10 kihagyta ezt a részt. *A testvérekben* ő ezt átültette, lefordította szó szerint.⁸ Ez itt tehát egy új darab. Döntsétek el, mi a véleményetek, hogy ez lopás-e, vagy éppenhogy egy kimaradt részt pótol most vele!
- 15 Mert amit a támadói rónak fel neki, hogy az elit támogatja, együtt ír vele, hogy ezzel vérig sértik, ők azt képzelik... de pont hogy hízeleg neki, hogy tetszést arat körükben is, ami itt a színházban siker,
- 20 mert munkájuk gyümölcsét háborúban és békében is mindig mindenki élvezi. A komédia tartalmára most ne várjatok! Jön majd két öreg, és részben elmondják maguk, részben menet közben derül ki. Kedvesen
- 25 fogadjátok, mert úgy lesz kedve írni még! (*El.*)

I. 1.

Micio kilép a házból.

- MICIO Storax! A tegnapi partiról nem jött haza Aeschinus, és aki utánament, a szolgál sem. Van abban valami, amit mondanak: hogy ha nem vagy otthon, azzal mindig jobban jársz, amit
- 30 nejed szokott szemedre hányni, és amit dühösen képzelsz, mint amit az aggódoó szülők. Ha kimaradsz, a nejed biztos benne, csábítasz vagy elcsábítanak, leiszod magad, mulatsz, és csak neked jó, neki pedig nyomor jutott.
- 35 Én meg, mert a fiam nem jött haza, mit gondolok, s min aggódom! Hogy megfázott talán szegény, vagy hogy esetleg valahol elesett, és eltörtött valamije. Á! Miért zár szívébe bárki is olyat, aki fontosabb neki, mint saját maga?
- 40 A biológiai apja a bátyám, és vele kamaszkorunktól mindenben különbözünk. Én egy ilyen nyugodt, laza városi életet éltem, s ami a többség szerint szerencse volt, sosem nősültem meg. Vele pont fordítva van:
- 45 vidéken élt, spórolt, keményen dolgozott mindig, meg is házasodott, és két kislányt született. A nagyobbikat fogadtam örökbe én. Kicsi korától úgy szerettem, mint sajátomat, jól megvagyunk, és ő a legdrágább nekem.
- 50 Hogy ő is így érezzen irántam, azon vagyok: nem sajnálok semmit, mindent megengedek, és szigorú sem vagyok, a fiam hozzászokott, hogy az apja elől – nem úgy, mint másnak – nem muszáj

- ifjúkori szórakozását eltitkolnia.
- 55 Merthogy aki a saját apjának hazudozni kezd, az még gátlástalanabban csap be másokat. A gyereket a liberális szellem, a tisztelet lesz képes visszafogni, és nem a félelem. Bátyám nem így gondolja, nem helyesli ezt.
- 60 Itt óbégat nekem: „Mit művelsz, Micio? Miért rontod el a fiút? Nő még minek neki? Miért iszik? Miért fedezed a költségeit? Miért kap ennyi göncöt? Nem vagy jó szülő!” A fölösleges szigorral pont ő rontja el,
- 65 és hát szerintem az fatális tévedés, hogy a tekintélyt a keménykedés alapozza meg szilárdan, nem pedig a közvetlen jó viszony. Nekem a meggyőződése és az elvem ez: aki a dolgát csak a büntetés miatt teszi,
- 70 az, amíg fél, hogy lebukik, addig vigyázni fog, de ha megúszhatja, akkor elengedi majd magát, s akivel kedves vagy, annál ez szívből fakad, igyekszik viszonzni, ha mellette vagy, ha nem. Ez az apa dolga, hogy arra nevelje rá a fiát, magától is legyen rendes, nem csak ha fél
- 75 – ettől lesz apa, és nem főnök. Aki nem érti meg ezt, annak a gyereknevelésről fogalma sincs. De csak nem ő jön, akiről szó volt? De igen, ő. (*Demea balról érkezik.*) Látom, rossz kedve van, nyilván szokás szerint
- 80 megint veszekedni fog. (*Demeához*) De örülök, Demea, hogy látlak!

I. 2.

- DEMEA Jó, hogy itt vagy, már kerestelek.
- MICIO Mi baj?
- DEMEA Még kérdezed, mi baj, mikor Aeschinus itt van nekünk?
- MICIO (*félre*) Hát én megmondtam előre, nem? (*Demeához*) Mi történt?
- 85 DEMEA Hogy mi történt? Hogy nem tisztel ez senkit, nem is fél senkitől, és azt hiszi, rá nem vonatkozik a törvény! Most hagyjuk is a korábbi dolgait, de ez?!
- MICIO Miért, mi van?
- DEMEA Betörte a kaput, és berontott egy idegen lakásba, és félholtra verte a ház urát
- 90 meg akit talált, és elrabolta a nőt, akit szeret. Attól zeng az egész város, hogy mekkora aljasság volt. Mindenki, aki csak szembejött, ezt mondta. Jól megszólják, Micio! Pedig ha példakép kell, ott a bátyja, bezzeg ő
- 95 gazdálkodik vidéken, józan, spórolós! Nem lehet egy napon említeni őket! Micio, ezt vedd magadra: te vagy, aki elkényeztetted.
- MICIO A tapasztalatlan ember ilyen igazságtalan: azt hiszi, csak az lehet helyes, amit ő csinál.
- 100 DEMEA Mire célzol?
- MICIO Rosszul ítéled meg a helyzetet. Nem égbekiáltó bűn, ha egy fiatal fiú iszik és baszik, tényleg nem! Az se, ha néhanap egy-két kaput betör. Ha mi nem tettük soha,

csak azért volt, mert nem álltunk úgy. Most azt hiszed,
105 a te érdemed, amit sóhersedből volt muszáj?
Nem fair: ha lett volna miből, hát ugyanúgy mi is
megtettük volna. Ha lenne benned emberi,
te is inkább elnéznéd fiadnak, míg kora
lehetővé teszi, mintsem lesse, hogy eltávozol,
110 s egy nem megfelelő korban mégis megtegye.
DEMEA Az örületbe kergetsz, ember, esküszöm!
Nem égbekiáltó bűn, ha ezt teszi egy fiú?
MICIO Na, ide figyelj, ne nyaggass ezzel már tovább!
A gyermekedet örökbe adtad már nekem,
115 innentől kezdve az enyém, és ha bajt csinál,
az az én bajom, Demea, nekem okoz kárt vele.
Bulizik, iszik, kenekedik – én fizetem neki,
fut a nők után – én állom, ameddig futja rá,
ha meg majd nem futja, lapátra teszik, gondolom.
120 A kaput betörte? Megjavítják. Egy ruhát
letépett? Összevarrják. Van még rá keret,
hálisten, egyelőre nem probléma még.
Hagyjál, vagy kérdezzük meg az utca emberét,
és megbizonyítom, hogy te vagy a hibás!
DEMEA Ne már,
125 tanul meg attól, aki tudja, milyen a jó apa!
MICIO Természetből lettél apa, én meg terv szerint.
DEMEA Te és a tervezés!?
MICIO Itt hagylak, ha folytatod.
DEMEA Tényleg?
MICIO Hallgassalak végig századszor is?
DEMEA Aggódom érte.
MICIO Én is, de viszont, Demea,
130 inkább felesben aggódjunk: te az egyikért,
a másikért meg én. Ha kettőért teszed,
az olyan, mintha visszakérné.
DEMEA Micio!
MICIO Én így látom.
DEMEA Persze, ha szerinted jó ez így,
szórja a pénzt, szórakozzon, szúrja el – se baj!
135 De ha ezek után egy szót is –
MICIO Felhúzod magad megint?
DEMEA Hát nem hiszed?
Ez visszavevés neked?
Nehéz: nem vagyok idegen. Ha szólok... jó, elég.
Aggódjak az egyikért – rendben. Hálisten, ő
olyan, amilyennek én akarom. A tiéd pedig
140 majd észre tér. Nem akarok rosszat mondani. (El.)
MICIO Részben igaza van, de azért nem teljesen. Viszont
nagyon aggaszt ez az ügy engem is, de mutatni nem
akartam előtte, mert ő már csak ilyen:
ha csitítgatom, igyekszem lebeszélni, érvelek,
145 nem emberi az, ahogy viselkedik, s ha még
fokoznám, és a tűzre olajat öntenék,
én is ugyanolyan bolond lennék. De Aeschinus
mégiscsak elég csúnyán viselkedett velem.
Melyik kis kurva nem volt meg neki? Kinek
150 nem adott még pénzt? Nemrég meg – nyilván rájuk unt –
közölte, szándékában áll a nőstülés.
Reméltem, hogy kihunyta a fiatalok tüze.
Örültem. Erre most megint! De bármi van
emögött, tudni akarom. Megnézem a fórumon.
(Jobbra el.)

II. 1.

*Sannio jobbról érkezik futva, utána Bacchis,
Aeschinus és Parmeno.*

155 SANNIO Polgártársaim! Segítetek a rászorulónak, kö-
nyörgöm!
Ártatlan vagyok!
AESCHINUS Csak semmi pánik! Állj meg itt, de rögtön!
Mit bámulsz? Nem vagy veszélyben, így nem érhet sen-
ki hozzád.
SANNIO Majd én jól a lányhoz érek!
AESCHINUS (Bacchishoz) Akármilyen szemét, nem vereti
össze magát másodszor is.
160 SANNIO Aeschinus, ne mondd, hogy én ezt eltitkoltam
előled, értsd meg:
strici vagyok.
AESCHINUS Tudom.
SANNIO De a szakmai becsületed kifogástalan.
Majd ha később azt mondd, nekem nem akartál kárt
okozni,
(csettint) ennyire sem izgat. A pénzemről nem fogok le-
mondani,
és ha átbaszol, abból sose fogod kidumálni majd magad!
165 Ismerem én az ilyen nemakartamokat! Nyilván megeskü-
szöl majd,
hogy ez nem vall rád, miközben a kárvallott meg én le-
szek.
AESCHINUS (Parmenóhoz) Menj csak előre, nyisd ki
a kaput!
SANNIO Téged más nem is érdekel?
AESCHINUS (Parmenóhoz) Menjél már be végre! (Parme-
no elindul Micio háza felé.)
SANNIO (Utána indul.) Nem engedem.
AESCHINUS (Visszahívja Parmenót.) Gyere
már ide, Parmeno,
túl messze vagy! Itt állj meg ömellette! Így jó lesz, ez az.
170 Figyelj rá, hogy tartsd fenn a szemkontaktust mindvégig
velem,
s ha intek, egy gyors mozdulattal az állkapcsába vágj
bele!
SANNIO Na, azt próbálja meg!
AESCHINUS (Parmenóhoz) Vigyázz vele!
PARMENO (Állon vágja Sanniót.) Nem eresztet
már a nőt?
SANNIO Szemétség!
AESCHINUS Kaphatsz még egyet, ha nem vigyázol!
SANNIO Ú, de fáj!
AESCHINUS Nem is intettem. De inkább többször, mint
hogy akkor sem, ha kell.
175 (Parmenóhoz) Menj már be!
SANNIO Aeschinus, mi van, te volnál
itt a nagykirály?
AESCHINUS Ha az volnék, te is megkaphatnád a kitünteté-
sedet.
SANNIO Mi bajod velem?
AESCHINUS Semmi.
SANNIO Tudod, ki vagyok én?
AESCHINUS Nem, de nem is érdekel.
SANNIO Elvettem tőled bármit is?

- AESCHINUS Nem jártál volna jól vele.
SANNIO És hogy teheted rá a kezed a nőre, akiért én adtam ki pénzt?
- 180 Felelj!
AESCHINUS Jobb lenne, ha nem rendeznél jelenetet itt a ház előtt.
Ha tovább szívózol itt nekem, foglak, beviszlek és odabent halálra verlek a szíjjammal.
SANNIO Szabad létemre?
AESCHINUS Ja.
SANNIO Ez mekkora egy mocsok! Pedig ez szabad ország állítólag itt!
AESCHINUS Ha kitomboltad magad már, stricikém, légy szíves, figyelj ide.
- 185 SANNIO Nem te vagy, aki tombol?
AESCHINUS Hagyjuk ezt most, inkább kössünk üzletet.
SANNIO Miféle üzletet?
AESCHINUS Elmondjam, hogy mi lehet ebben a jó neked?
SANNIO Csak semmi disznóság!
AESCHINUS Ó, nem akar disznóságot a strici!
SANNIO Oké, strici vagyok, a fiúkat romlásba szoktam dönteni, lopok, csalog, hazudok, de neked én még nem ártottam soha.
- 190 AESCHINUS Na, még pont az kellene.
SANNIO Térjünk csak vissza a tárgyra, Aeschinus.
AESCHINUS Te hús mináért vásároltad a lányt – hogy a kezed törne le! –, ennyit adok érte én is.⁹
SANNIO És ha nem eladó, akkor mi van? Erőszakkal veszed el?
AESCHINUS Nem.
SANNIO Már attól féltem.
AESCHINUS Nem is lehet eladó, mivel szabad nő, és szabaddá nyilvánítottam.
- 195 Na, mi legyen: kell a pénz, vagy majd a bíróságon találkozunk?
Döntsd el, amíg vissza nem jövök, strici! (*Belép a házba.*)
SANNIO Te hatalmas Iuppiter, nem csoda, ha valakinek agyára megy a bántalmazás! Elhurcolt hazulról, ütlegelt, elvitte a nőmet is,
200 én szerencsétlen, legalább ötszázszor vágott most pofán,
199 s mindezért cserébe vételáron adjam át a nőt!
Jó. Kiérdemelte, legyen! Az igénye végül is jogos.
Aztán majd fizessen is! De ha nem csal az előérzetem, csak kössük meg az üzletet, előráncigál majd egy tanút rá, hogy eladtam, a pénzt meg baszhatom: „Majd holnap megkapod!”
- 205 Disznóság ugyan, de ki tudnék egyezni még ezzel is.
Azt hiszem, hogy így van ez: foglalkozási ártalom, hogy némán kell tűnni a fiatalurak túlkapásait.
Csakhogy senki nem fizet – felesleges akkor agyalnom itt.
- II. 2.
- SYRUS (*bekiabál a házba*) Jó, elég már! Majd én tárgyalok vele: simán bele fog menni,
210 sőt örül is, hogy jól járt velünk. (*Sannióhoz*) Hogy mit nem hallok, Sannio:
te és a főnök összezőrdültetek?
SANNIO Ez az összezőrdülés
elég egyenlőtlenül zajlott le köztünk, azt hiszem,
ki is dögöltünk bele: ő adta, én álltam a maflásokat.
SYRUS A te hibád.
SANNIO Mert?
SYRUS Hagytad volna, hogy az legyen,
amit a fiú akar!
- 215 SANNIO Nem volt elég, hogy hagytam összeverni magam?
SYRUS Figyelj ide,
néha az a legkifizetődőbb, ha a pénzzel nem foglalkozol.
Attól féltél, ha most engedsz kicsit, hagyod, hogy úgy legyen
minden, ahogy a srác akarja, az végül nem térül meg neked?
Sötét vagy, mint az éjszaka!
SANNIO A remény nem jó befektetés.
220 SYRUS Anélkül nincs haszon. A beetetésről fingod sincs, Sannio.
SANNIO Szerintem jobb is így, annyira rafinált nem voltam én sosem,
hogy ne szakítottam volna le mindig inkább rögtön, amit lehet.
SYRUS Menj már, ismerlek! Mintha számítana neked az a hús miná,
ha engedsz neki! Amúgy meg azt mondják, Ciprusra mész.
SANNIO Ühüm.
- 225 SYRUS És hogy felvásároltad már az árut, béreltél hajót,
most már nyilván az izgat. Ezt intézed majd, ha visszajössz.
SANNIO Nincs olyan isten! (*félre*) A fenébe! Erre alapoztak mindent.
SYRUS (*félre*)
Hatott:
bekapta jól a horgot.
SANNIO (*félre*) A szemétláda! Nézd
már, hogy pont a tyúkszememre lép! Egy rakás
230 nő várja, hogy Ciprusra vigyem, meg a többi cucc.
Ha nem tudok teríteni, jó nagy bukta lesz.
Ha most hagyom, később hiába pattogok,
addigra már kihül az ügy: „Na, végre jössz!
Hol voltál mostanáig?” Bukni rajta jobb,
235 mint itt ragadni vagy később behajtani.
SYRUS Kiszámítottad, mekkora haszon várható?
SANNIO Ez így korrekt? Hogy ezt csinálja Aeschinus,
hogy tőlem erőszakkal vinné el ezt a lányt?
SYRUS (*félre*) Kezd már puhulni. (*Sannióhoz*) Az utolsó ajánlatom:
240 nem kell mindent kockára tenned, Sannio.
Minden vagy semmi közt köss kompromisszumot:
valahogy összekaparhat majd tíz minát.
SANNIO Ne már,
így még az alapberuházásomat is elbukom!

Van bőr a képén? Mindegyik fogam mozog,
 245 a sallerektől feldagadt az egész pofám,
 s még át is ver? Maradok!
 SYRUS Ahogy parancsolod.
 Akkor talán megyek is.
 SANNIO Egy percre még, Syrus!
 Akármi történt, inkább, mint a pereskedés:
 legalább a vételárat kapjam meg. Syrus,
 250 tudom, hogy idáig nem voltunk túl nagy spanok,
 de ezt sosem felejttem el neked.
 SYRUS Na, jó,
 rajta leszek. (*Ctesipho jobbról érkezik.*) Itt jön Ctesipho,
 boldog lehet
 a barátnője miatt.
 SANNIO Velem mi lesz?
 SYRUS Nyugi.

II. 3.

Ctesipho jobbról érkezik.

CTESIPHO Ha megszorulunk, a segítség jól jöhet mindig
 mindenkítől,
 255 de a legjobban az esik, ha az segít, akitől elvárható.
 Édes bátyám, mi szépet is mondhatnék el rólad? Tudom,
 hogy nincs az a dicséret, amit az érdemeid ne múltának
 felül.
 Komolyan azt gondolom, hogy a legmázlistább ebben én
 vagyok,
 mert nála nagyszerűbb testvére nincs a világon senkinek!
 260 SYRUS Á, Ctesipho!
 CTESIPHO Syrus! Aeschinus hol van?
 SYRUS Hát bent, rád vár.
 CTESIPHO Juhú!
 SYRUS Mi van?
 CTESIPHO Hogyhogy mi van? Ez a szuperhős meg-
 mentette az életem!
 Az én érdekemet tartotta szem előtt, minden mást félretolt,
 velem együtt szenvedett, bevállalt értem bünt, rossz hírt,
 szidást
 – mi lehet ennél több? (*Ajtónyikorgás*) Mit nyikorog az ajtó?
 SYRUS Ő jön, légy nyugodt.

II. 4.

265 AESCHINUS (*Kilép a házból, Syrushoz*) Hol az a disznó?
 SANNIO Engem
 keres. Van nála bármi? Jaj, ne már,
 hát persze, hogy nincs.
 AESCHINUS (*Észreveszi Ctesiphót.*) Jó, hogy itt vagy, Cte-
 sipho, kerestelek!
 Mi van veled? Minden rendben, ne legyél már ennyire
 fancsali!
 CTESIPHO Nem is leszek, hiszen te vagy az édestestvé-
 rem, Aeschinus,
 bátyám! Attól félek, ha szembedicsérlek így továbbra is,
 270 a végén még nem hálának, hanem hízélgésnek veszed.
 AESCHINUS Maradj már, te lökött, mintha nem ismernénk
 egymást jól, Ctesipho!

Csak az zavar, hogy késve tudtam meg, s egy hajszál híja
 volt,
 hogy nem segített volna rajtad az égvilágon semmi sem.
 CTESIPHO Szégyelltem.
 AESCHINUS Hülye, mit szégyellté ezen? Egy
 apróság miatt
 275 kiszaladni a világból! Isten ments, még csak rágondolni is!
 CTESIPHO Hibát követtem el.
 AESCHINUS (*Syrushoz*) Mit mondott Sannio?
 SYRUS Beleegyezett.
 AESCHINUS Megyek, kifizetem a fórumon. (*Ctesiphóhoz*)
 Te menj be hozzá, Ctesipho! (*Ctesipho bemegy.*)
 SANNIO (*súgva*) Syrus, keményen!
 SYRUS (*Aeschinushoz*) Menjünk, dolga van Cipruson.
 SANNIO Annyira azért
 nem kell sietnem, várhatok.
 SYRUS Ne izgulj már, fizetni fog.
 280 SANNIO Annyi legyen!
 SYRUS Annyi lesz, fillérre, fogd be már, és
 gyere!
 SANNIO Oké.
 CTESIPHO (*kilép*) Syrus!
 SYRUS Mi az?
 CTESIPHO Könyörgöm, ezt a szarházit
 minél előbb
 fizessétek ki, nehogy aztán itt még jobban berágjon, és
 valahogy apám fülébe jusson! Akkor eláshatom magam.
 SYRUS Nem fog, nyugodj meg. Menj be, addig is érezd
 jól magad vele,
 285 szóljál, hogy húzzanak ágyat és készítsenek mindent elő!
 (*Sannióra mutat.*) Ezt itt elintézem, szerzek kaját-piát,
 aztán jövök. (*Jobbra el.*)
 CTESIPHO Rendben. Most, hogy minden ilyen szépen ösz-
 szejött, bulizhatunk. (*Bemegy.*)

III. 1.

Sostrata és Canthara kilép a házból.

SOSTRATA Most mi lesz, kedves Dadus?
 CANTHARA Még tőlem kérdezi, hogy mi lesz?
 Nem lesz itt semmi gond, a fájások csak most kezdőd-
 tek el.
 290 Már most fél, mintha nem szült vagy nem látott volna
 szülést soha?
 SOSTRATA Jaj, senkim sincs, egyedül maradtunk, valaho-
 vá elment Geta,
 s nincs más, akit szülésznőért vagy Aeschinusért szalajt-
 hatok!
 CANTHARA Mindjárt jön az magától, úgy egyetlen nap se
 múlhat
 el, hogy ide ne látogatna.
 SOSTRATA Az egyetlen gyógyír a bajunkra ő.
 295 CANTHARA Jobb az adott körülmények között nem is le-
 hetne most:
 ha már meg lett erőszakolva, az elkövető legyen
 pont ilyen rendes fiú, ilyen családból származó.
 SOSTRATA Teljesen igazad van, áldanak meg őt az istenek.

III. 2.

Jobbról futva érkezik Geta, nem veszi észre a két nőt.

- GETA Úgy áll a helyzet, hogy ha minden ember a tőle telhetőt
 300 megtenné, most akkor se tudnának rajtunk segíteni, se énrajtam, se az asszonyomon, se a lányán. Jaj, mi lesz velünk?
 Úgy összejött minden, hogy ebből jól kijönni nem lehet: nemi erőszak, nélkülözés, törvénysértés, szégyen, magány.
 Ez a mai világ! Aljasság! Micsoda mocsok népség! Szemét!
 305 SOSTRATA (*Cantharához*) Ó, jaj, mi van már? Itt rohan, és úgy nézem, nagyon feldúlt Geta.
 GETA Nem fogta vissza sem a becsület, sem az adott szó, sem a szánalom, és még az sem zavarta, hogy már mindenórás lett szégyen
 kislány, akit szörnyű módon megerőszakolt!
 SOSTRATA (*Cantharához*) Fel nem fogom, hogy ez miről beszél.
 CANTHARA Hát menjünk oda hozzá, jó, Sostrata?
 GETA Jaj,
 310 ne már, alig tudom türtőztetni magam, olyan dühös vagyok!
 Egyszer kerülne csak a kezem közé az egész rohadt bagázs,
 hogy rájuk okádhassam a mérgemet, amíg még friss a sérelem!
 Ha bosszút állhatok, más büntetést nem is hiányolok.
 Először az öreget iktatnám ki, akié ez a szemét tetű,
 315 aztán a felbujtót, Syrust, úgy megtepném, ahogy tudom! Derékban elkapnám, felemelném, földhöz csapnám a fejét,
 úgy, hogy kiloccsanjon az agya!
 A gyerekek a szemét kinyomnám, és padlóra küldeném, mindet levadászom, begyűjtöm, lenyomom és agyonverem!
 320 De közlöm máris asszonyommal a rossz hírt.
 SOSTRATA (*Cantharához*) Szóljunk neki! (*Hátulról megérinti Geta vállát.*) Geta!
 GETA (*Nem fordul meg.*) Á, bárki vagy, hagyjál!
 SOSTRATA Én vagyok az, Sostrata.
 GETA (*Megfordul.*) Hol? Éppen magát vártam itt, asszonyom, és pont a legjobbkor került elő.
 Most –
 SOSTRATA Mi az? Mit izgulsz itt?
 GETA Ajaj!
 SOSTRATA Mi ez a rohanás, Geta?
 Lélegezz!
 GETA Totál –
 SOSTRATA Totál mi?
 GETA Totál-brutál betett nekünk,
 325 kész!
 SOSTRATA Nyögd már ki végre, mi történt!
 GETA Hát –
 SOSTRATA Mi hát, Geta?

- GETA Aeschinus –
 SOSTRATA Mi van vele?
 GETA Hátat fordított nekünk.
 SOSTRATA Ne már!
 Ez nagy baj. Miért?
 GETA Más nőt szeret.
 SOSTRATA Jaj, most mi lesz velem?
 GETA És még csak nem is titkolja, a stricijétől rabolta el.
 SOSTRATA Biztos vagy benne?
 GETA A saját szememmel láttam, Sostrata.
 SOSTRATA Ó,
 330 jaj! Mit higgyen az ember, kiben lehet megbízni? Aeschinus?
 Akinek kezében volt az életünk? Reményünk, támaszunk volt? Aki megesküdt, hogy nélküle egy napot sem élne túl?
 Aki azt ígérte, az apja ölébe fogja tenni a gyermeket, úgy fogja megkérlelni, hadd vehesse nőül a lányomat?
 335 GETA Ne sírjon, asszonyom, inkább arra gondoljon, hogyan tovább:
 szóvá tegyük vagy hagyjuk annyiban?
 CANTHARA Ember! Normális vagy? Ezt szerinted el lehetne mondani bárkinek?
 GETA (*Sostratához*) Hát nem hiszem: először is nem érdekelnék már őt, ez nyilvánvaló, ha most beszélni kezdenénk, tagadna mindent biztosan.
 340 A saját jó hírét, lánya életét kockáztatná. Ha meg bevallja, hozzáadni nem lehet, mert mást szeret. Akárhogy is, muszáj hallgatni.
 SOSTRATA Na, azt aztán biztosan nem fogok!
 GETA És mit csinál?
 SOSTRATA Szóvá teszem.
 CANTHARA Sostrata, gondolja meg!
 SOSTRATA Rosszabb helyzetben, mint amilyenben most vagyunk, már nem leszünk.
 345 Egy: nincs hozománya. Kettő: ami a második hozománya volt, az elveszett, szűzen már nem lehet férjhez adni. Hát ez maradt:
 ha letagadná, megvan még az a gyűrű, amit ő adott neki. Különben is tudom, hogy semmi rosszat nem követtem el, pénzt nem fogadtam el, nem történt semmi kifogásolható, hát perre viszem az ügyet.
 350 GETA Jó, igaza lehet.
 SOSTRATA Te ahogy csak bírsz, szaladj át a rokonunkhoz, Hegióhoz, és mindent mondj el neki! Ő volt Simulus legjobb barátja, mindig rendes volt velünk.
 GETA NA, azzal aztán egyedül lesz.
 SOSTRATA (*Cantharához*) Canthara, kérlek, te is siess, hívd át a szülésznőt, hogy amikorra kell, ne kelljen várni rá!

III. 3.

- 355 DEMA Nekem annyi! Most hallom, hogy a fiam, Ctesipho a lányrablásban Aeschinusszal benne volt!
 Pont az hiányzott még, hogy a rendesebbiket is képesek legyenek nekem elzüllesztetni!

- Most hol keresssem? Elcipeltek, gondolom,
 360 egy kuplerájba. A szemtelenje volt, naná!
 (*Észreveszi Syrust.*) Itt jön Syrus, kifaggatom, hogy hol lehet.
 De ő is benne van a brancsban: ha sejti, hogy
 őt keresem, soha nem árulja el a mákvirág!
 Leplezni fogom szándékomat.
 SYRUS (*A közönséghez*) Most mondtuk el
 365 éppen az öregnek részletesen, hogy áll az ügy,
 madarat lehetett volna fogatni vele!
 DEMA (*félre*) Istenem,
 ez tök hülye!
 SYRUS (*A közönséghez*) Az egekig magasztalta a fiát,
 s mert én találtam ki, nekem is hálálkodott.
 DEMA (*félre*) Szétrobbanok!
 SYRUS (*A közönséghez*) Mindent rögtön kipengetett,
 370 aztán még a bulira is adott egy fél minát,
 el is költöttem, abban nincs hiba.
 DEMA (*félre*) Hát igen,
 ez elintéz mindent rendesen, csak szólni kell.
 SYRUS (*Észreveszi Demeát.*) Hát észre sem vettem! Mi
 újság, Demea?
 DEMA Hogyhogy mi újság? Nem győzőm csodálni a
 375 stílusotokat.
 SYRUS Megmondom az őszintét: fura,
 sőt tök hibbant. (*Bekiabál a házba.*) A halakat tisztítsd
 meg, Dromo,
 de a nagy angolna ficáncoljon még egy kicsit
 a vízben, majd, ha visszajövök, kicsontozod,
 most még ne!
 DEMA Botrány!
 SYRUS Problémás szerintem is,
 380 szoktam szólni érte. (*Bekiabál a házba.*) A sós halat,
 Stephanio,
 áztassátok be alaposan!
 DEMA Jóságos ég,
 direkt csinálja? Szerinte ettől jó szülő,
 hogy elrontja a fiát? Ezt nem bírom tovább!
 Szinte magam előtt látom a napot, mikor elfogy az
 385 összes pénz, és zsoldosnak áll.
 SYRUS Ó, Demea,
 ez ám az igazi bölcsesség, ha nem csak azt
 látja, ami épp ki nem szúrja a szemét, hanem
 a jövőbe is!
 DEMA Mondd, itt van a lantoslány vele?
 SYRUS Odabent van.
 DEMA Csak nem együtt fog vele élni?
 SYRUS De,
 390 amilyen bolond.
 DEMA Még ilyen!
 SYRUS Az apja ostobán
 ráhagy mindent, túl engedékeny.
 DEMA Ég a bőr
 a képemen miatta!
 SYRUS Kettejük között,
 nem azért mondom, de nagy a különbség, Demea:
 maga minden egyes lépést fontolóra vesz,
 395 ő pedig álmvilágban él. A maga fia
 tehetne ilyet?
 DEMA Szagról megállapítanám
 hat hónappal korábban, mint hogy eszébe jut.
 SYRUS Az ébersége előttem nem titok.
 DEMA Csak így
 maradjon!
 SYRUS (*félre*) Amilyen gyereket akarsz, meg is kapod.
 400 DEMA És vele mi van? Láttad ma már?
 SYRUS A maga fiát?
 (*félre*) Ezt elzavarom vidékre. (*fennhangon*) Vidéken
 dolgozik.
 DEMA Biztos?
 SYRUS Magam kísértem el.
 DEMA Fantasztikus!
 Már attól félttem, itt ragad.
 SYRUS Besokallt nagyon.
 DEMA Mi?
 SYRUS Nekiesett amiatt a lantoslány miatt
 405 a testvérének a fórumon. Beszölt neki.
 A kifizetés közben felbukkant hirtelen
 a semmiből, és ráüvölt, hogy „Aeschinus!
 Szégyelld magad! Teljességgel lejárátod
 a családunkat!”
 DEMA Örömben elsirom magam!
 410 SYRUS „Nem a pénzed fog rámenni, hanem az életed!”
 DEMA Jó! Ígéretes egy gyerek! Az őseire ütött.
 SYRUS Hm.
 DEMA Számos hasonló elve van, Syrus.
 SYRUS Naná,
 mert volt kitől tanulnia.
 DEMA Hát igyekszem is,
 semmit se nézek el, nevelem, mondom neki
 415 mindig, hogy mintha tükörbe nézne, figyelje meg
 az életet, másokról is példát vehet.
 „Cselekedj ekképp!”
 SYRUS Király!
 DEMA „Ezt meg kerüld!”
 SYRUS Szuper!
 DEMA „Ez a helyes.”
 SYRUS Úgy bizony!
 DEMA „Ez pedig a helytelen.”
 SYRUS Kitűnő!
 DEMA És ezenkívül –
 SYRUS Hát erre most
 420 nem érek rá. Szereztem egy ilyen finom
 halat, ránézek, el ne barmolják nekem.
 Mert nálunk ez ugyanakkora vétek, Demea,
 mint elhanyagolni az említett dolgokat. Hacsak
 lehet, a kollégáimat is erre oktatom:
 425 „Ezt elsóztad.” „Ez odakapott.” „Ez nem tiszta még.”
 „Helyes! Csak így tovább!” Igyekszem a szakmai
 tudást megosztani, amennyire tőlem telik.
 Tükör gyanánt eléjük tartom a tálat,
 figyeljék meg mindig a helyes gyakorlatot.
 430 Én is tudom, hogy furcsán mennek a dolgaim.
 Hát aztán? Az a lényeg, hogy toleránsak legyünk.
 Még valami?
 DEMA Azt akarom, hogy észre térjetek.
 SYRUS Vidékre megy?
 DEMA Már itt sem vagyok.
 SYRUS Minek
 maradna, ha hiába beszél itt mindenkinek? (*Bemegy.*)

435 DEMA Jó, elmegyek, mert aki miatt idejöttem, az
elment. Vele törődöm, csak hozzá van közöm. *(Elindul,
észreveszi Hegiót és Getát.)*
Az öcsém akarta, foglalkozzon ő vele!
Az meg kicsoda ott messze? Csak nem Hegio,
jó ismerősöm? De, ha nem csal a szemem. Nahát,
440 gyerekkori jóbarátom! Ó, jóságos ég,
milyen kevés hozzá hasonló ember él
itt! Régimódi, tisztességes férfiú,
belőle aztán nem lesz botrányhős soha.
Örömmel látom, hogy manapság is maradt
445 ilyen ember! Az életkedvem máris visszatért.
Megvárom, ráköszönök, váltok pár szót vele.

III. 4.

HEGIO Jóságos ég, milyen gyalázatos ügy, Geta,
amit mondasz!
GETA Így volt.
HEGIO Hogy ez a család legyen
pont ennyire tisztességtelen! Hát Aeschinus,
450 ezt nem apádtól örökölted!
DEMEA *(félre)* Nyilvánvaló:
hallott a lantoslányról. Őt aggasztja, bár
csak kívülálló, míg az apja rá se ránt!
Bár itt lenne valahol ő is, és ezt hallaná!
HEGIO Ha nem teszik jóvá, nem viszik el szárazon!
455 GETA Most maga az utolsó reményünk, Hegio,
csak maga maradt nekünk, apánk helyett apánk,
magára bízott minket, mikor eltávozott.
Ha cserbenhagy, nekünk végünk.
HEGIO Hogy képzeled?!
Sosem tennék ilyet, nem is korrekt dolog!
460 DEMA *(félre)* Én odamegyek. *(Hegióhoz)* Szívből remé-
lem, Hegio,
hogyan jól vagy!
HEGIO Szervusz, Demea, épp kerestelek!
DEMEA Miért kerestél?
HEGIO A nagyobbik fiad, Aeschinus,
akit az öcséd adoptált, inkorrektül és
cseppet sem úriemberként viselkedett.
465 DEMA Hogyan?
HEGIO Ismerted Simulust, ugye, a barátomat?
Velünk volt egyidős.
DEMEA Persze.
HEGIO Nemi erőszakot
követett el a lányán.
DEMEA Mi?!
HEGIO A legdurvábbat nem is
tudod még, Demea.
DEMEA Mert ez még fokozható?
HEGIO De még mennyire! Mert eddig ez még védhető:
470 fiatalon, éjjel, részegen, szerelmesen
– megesik. Mihelyt magához tért, odament a lány
anyjához, sírva kérlete, könyörgött neki,
esküdözött és fogadkozott, hogy elveszi.
Elnézték, hittek neki, elhallgatták. A lány
475 akkor teherbe esett, épp most tíz hónapos,¹⁰
az úriember meg – nem hiszem el! – felszedett
egy lantoslányt magának, és elhagyta őt.

DEMEA Ezt biztosan tudod?
HEGIO Ott az anyja, ott a lány,
nyilvánvaló az ügy, sőt itt van még Geta
480 is ezenkívül, elég rendes egy rabszolga, és
nem is ügyetlen: a két nőt eltartja, tőle függ
a család – vigyed, kötözd meg, és vallasd ki jól!¹¹
GETA Ha nem ez az igazság, kínozzon csak, Demea!
Nem fogja letagadni, szembesítsen vele!
485 DEMA *(félre)* Nagyon kínos, fogalmam sincs, mit mond-
hatok
neki.
PAMPHILA *(a házból)* Ááá, a fájások kettérepesztenek!
Iuno Lucina,¹² most segíts! Ments meg!
HEGIO Mi van?
Hát csak nem éppen most szül?
GETA Úgy van, Hegio.
HEGIO A ti pártfogásotokra számít, Demea,
490 hogy amit muszáj, azt magatoktól is megteszitek.
Imádkozom azért, hogy helyesen cselekedjete.
Ha másra vetemednétek, én azon leszek,
hogy oltalmazzam a lányt s halott barátomat.
Rokonom volt, és együtt nevelkedtünk kicsi
495 korunktól fogva, láttunk békét, háborút
is, és koldusszegény volt ő is, akárcsak én.
Hát mindent megteszek, pereskedem, ha kell,
meghalok inkább, de őket cserben nem hagyom.
Mit mondasz erre?
DEMEA Az öcsémrel beszélék, Hegio.
500 HEGIO Jó, de azért abba is gondolj bele, Demea,
minél könnyebb az életed, és minél nagyobb
luxusban éltek, és minél befolyásosabb
vagy, annál korrektebbül kell eljárnotok,
ha szeretnéd, hogy tisztességesnek tartsanak.
505 DEMA Gyere vissza később, majd mindent elrendezünk.
HEGIO Remélem is. *(Getához)* Menjünk most Sostratá-
hoz át! *(Bemennek Sostrata házába.)*
DEMEA Megmondtam előre, hogy ez lesz. Csak marad-
jon is
ennyiben az ügy! A túlzott liberalizmusa
a közeljövőben majd még jókora bajt csinál.
510 Megkeresem az öcsémet, s ezt mind rázúdítom. *(Jobb-
ra el.)*

III. 5.

Hegio kilép Sostrata házából.

HEGIO *(Bekiabál a házba.)* Nyugodj meg, Sostrata, és
amennyire csak lehet,
őt is vigasztald meg! Megnézem, Micio
a fórumon van-e, és mindent elmondok neki.
Ha a kötelességét kész teljesíteni,
515 hát teljesítse, ha másképp döntött, mondja meg
a szemembe, hogy én is elhatározom magam. *(Jobbra el.)*

IV. 1.

Ctesipho és Syrus kilép Micio házából.

CTESIPHO Szóval apám lement vidékre?
SYRUS Pont most.

Hogyhogy?
Lent a házban
végez, asszem, valamilyen munkátot.
Csinálja csak!
Jó, csak meg ne erőltesse magát, amúgy viszont felőlem úgy

520 kidögölhet, hogy ne kecmeregjen ki az ágyból három napig.

SYRUS Legyen úgy, vagy még úgabbul is!

CTESIPHO Igen, mert én ezt a napot nagyon szeretném, pontosan ahogy elkezdtem, végigbulizni ma! A tanyával azonkívül, hogy közel van, nincs is más bajom:
hogya messzebb volna, ott esteledne rá, nem lenne képes visszaérni még ma. Mert ha nem talál ott, egyből visszafordul, biztosan kérdőre von, hogy „Színedet sem láttam egy álló napig!”. Mit mondjak neki?

SYRUS Semmi se jut eszedbe?

CTESIPHO Semmi.

SYRUS Hát elég baj az. Rokon, barát, üzletfél?

CTESIPHO Az van bőven, de mit akarsz velük?

530 SYRUS Velük intézhettél valamit.

CTESIPHO Közben meg nem is? Nem jó.

SYRUS De jó.

CTESIPHO Nappal. De ha itt éjszakázom, azt mire foghatom, Syrus?

SYRUS Nem lenne baj, ha az ügyintézés nem szünetelne éjszaka!
De azért csak légy nyugodt, apád eléggé jól kezelhető: akárhogy is dühöng, kezesháránnyá változik.

CTESIPHO Mitől?

535 SYRUS Szereti, ha dicsérnek. Dicshimnuszt fogok majd rólad zengeni,
érdemeidet kidomborítom.

CTESIPHO Tényleg?

SYRUS Záporozni fog majd a könnye, mint egy kisgyereknek. (*Demea balról érkezik.*) Á!

CTESIPHO Mi van?

SYRUS Emlegetett számár!

CTESIPHO Itt van az apám?

SYRUS Igen.

CTESIPHO Mi lesz most?

SYRUS Menj be, meg fogom oldani.

CTESIPHO Ha kérdezi, engem nem láttál, hallod?

SYRUS Jó, elfelejtenél?
(Ctesipho bemegy Micio házába.)

IV. 2

540 DEMA Hogy milyen peches vagyok! Először az öcsém
nincsen sehol,
aztán meg, amikor kerestem, pont szembejött velem
egy napszámosom, a fiam szerint nincs ott. Most mi
lesz?
CTESIPHO (*Kinéz.*) Hé, Syrus!
SYRUS Tessék.

CTESIPHO Engem keres?
 SYRUS Ja.
 CTESIPHO Ne már!
 SYRUS Jó, jó, nyugi.
(Ctesipho visszahúzódik a házba.)
 DEMA Hogy lehet ennyire szörnyű pechem! Mással nem magyarázható,
 545 mint hogy arra születtem, hogy csak tűrjem a sorscsapásokat.
 Én érzem meg a bajt először, én tudom meg először, és én mondom el először, és csak én zavartatom magam.
 SYRUS *(félre)* Vicces! Ő volt az első? Egyedül ő az, aki semmit se tud.
 DEMA *(félre)* Most akkor jövök, megnézem, itt van-e már az öcsém.
 CTESIPHO *(Kinéz a házból.)* Syrus!
 550 Csak nehogy berontson ide, könyörgöm!
 SYRUS Nem fognád be már?
 Nem hagyom.
 CTESIPHO De cseszd meg, azért ezt mégse bízhatom terád,
 biztos, ami biztos, az egyik szobába bezárokozom vele.
(Visszahúzódik.)
 SYRUS Jó, de azért én elhajtom.
 DEMA *(Észreveszi Syrust.)* Na, itt van ez a disznó Syrus!
 SYRUS Nincsen ember, aki ezt el bírná viselni, bassza meg!
 555 Mégis hány feljebbvalóm van? Mit szívatnak ennyire?
 DEMA *(félre)* Mit ugat ez? Mit akar? *(fennhangon)* Hé, jóember! Az öcsém itthon van-e?
 SYRUS Francba, mit jóemberezik nekem itt? Én kész vagyok.
 DEMA Mi baj?
 SYRUS Még kérdezi? Hogy Ctesipho nekem esett és félholtra vert
 minket a lantoslánnyal!
 DEMA Mit beszélsz?
 SYRUS Így felhasadt a szám!
 560 DEMA Mért?
 SYRUS Szerinte miattam lett megvéve a lány.
 DEMA Nekem te nem azt mondtad, lement vidékre?
 SYRUS De aztán dühösen visszajött, és senkit nem kímélt. Egy öregemberre emelt kezét!
 Pedig ekkora kisbaba korában én ringattam el!
 DEMA Ember lett belőled, Ctesipho! Apádra ütsz, remek!
 565 SYRUS Hogy mi? Okosabban tenné, ha máskor nem járna el így a keze.
 DEMA Férfimunka volt!
 SYRUS Egy gyenge nőnek jól behúzni és egy alárendeltnek, aki nem üthet vissza – férfias!
 DEMA Szép volt! Ő is rájött, mint én, hogy te keverted ezt a bajt.
 De az öcsém itthon van?
 SYRUS Nincs.
 DEMA Kíváncsi vagyok, hol lehet.
 570 SYRUS Én tudom, de nem fogom elárulni.
 DEMA Mi van?
 SYRUS Nem viccelek.

DEMEA Szétloccsantom az agyvelőd!

SYRUS De a nevét, azt én
nem tudom
neki, csak azt, hogy hol lakik.

DEMEA Jó, rendben, akkor mondd
meg azt.

SYRUS Tudja, merre van itt lefelé a húspiac?

DEMEA Hát persze hogy!

575 SYRUS Menjen el mellette erre az úton felfelé. Ha ott
van, lesz egy lejtő, azon menjen le. Aztán ott van egy
templom errefelé, és onnan nyílik egy kis utca majd.

DEMEA Melyik?

SYRUS Ahol a nagy fügefafa áll.

DEMEA Tudom már.

SYRUS Forduljon be ott.

DEMEA De az egy zsákutca.

SYRUS Ja, tényleg! A fenébe is, hát teljesen
meg vagyok hülyülve! Bocsánat. Menjen vissza a piacig,
úgy

580 gyorsabban odaér, és még kerülőt sem kell tennie.
Tudja, hol a Cratinus-villa?

DEMEA Ja.

SYRUS Mikor amellet elhaladt,
balra fordul, aztán egyenesen a Diana-templomig,
és ott jobbra, még a kapu előtt a tó mellett van egy
pékség, vele szemben meg egy műhely – na, ott van.

DEMEA Mit csinál?

585 SYRUS Rendelt tőlük egy kültéri, tölgyfa lábú pamlagot.
DEMEA Hogy legyen min innotok? Na, szép! De mit áll-
digálok itt? (*Jobbra el.*)

SYRUS Menjél csak, te kriptaszökevény, meg foglak fut-
tatni jól!

Aeschinus meg képes és nem jön, az étel közben kihűl,
Ctesipho fülig szerelmes... Én kiszolgálom magam.

590 Most akkor megyek, és ami a legjobb falatnak ígérkezik,
azt kiszedem, iszom rá pár kortyot is, ez a nap is eltelik.
(*Bemegy Micio házába.*)

IV. 3.

Micio és Hegio jobbról érkezik.

MICIO Nem látom be, miért lenne ez ügyben dicséret,
Hegio.

Csak a dolgomat teszem, amit mi hibáztunk, azt most jó-
váteszem.

Ugye nem feltételezted, hogy azok sorába tartozom,
595 akiket ha felelősségre vonsz a hibájukért, zokon vesznek,
és még nekik áll feljebb? Azt köszönöd meg, hogy én
nem vagyok ilyen?

HEGIO Á, dehogyis! Másmilyennek, mint ami vagy, so-
sem képzeltelek.

De megkérnélek, hogy kísérsz el a lány anyjához, Micio,
s amit nekem mondtál, közöld a két nővel személyesen,
600 hogy az öccse kedvéért került gyanúba a lantoslány
miatt.

MICIO Jó, ha szerinted szükség van rá, és így helyes,
menjünk!

HEGIO Remek,

mert így nagy kő esik le majd a szívükről, mit kín és fáj-
dalom

tesz bénulttá, s te is helyesen cselekszel. Hogyha még-
sem így

látod jónak, megmondom én nekik.

MICIO Dehogyis, mehetünk.

HEGIO Remek.

605 Azok, akiknek kevésbé megy jól a soruk, én nem is tu-
dom,

miért, de gyanakvóbbak, könnyen rossz néven vesznek a
dolgokat,

sarokba szorítva érzik magukat a kényszerhelyzetük miatt.
Ezért helyénvalóbb lenne személyesen is tisztáznod ma-
gad.

MICIO Tökéletesen igazad van.

HEGIO Akkor most menjünk be itt.

MICIO Oké.

(*Bemennek Sostrata házába.*)

IV. 4.

Aeschinus jobbról érkezik.

610 AESCHINUS Gyötrődik a lelkem,

610a annyira váratlanul ért akkora baj,
azt se tudom, hova kapjak, mit csináljak!

Lefagyott a kezem meg a lábam, zsibbadt az agyam,
kiürült a fejem. Jaj,

ebből a gubancból hogy keveredjek ki?

615 Annyira rossz hírbe kevertek, s én is tehetek róla!

Sostrata úgy tudja, a lantoslány az enyém,
ezt vallotta a vén nyanya.

Mert mikor elküldték a szülész nőért, odamentem és
megkérdeztem, hogy van Pamphila, és elkezdett-e vajú-
dni már,

620 azért kell-e szülész nő. Leordított, hogy „Hagyjon már,
Aeschinus,
már így is túl soká hitegetett minket, hazudozott ne-
künk!”

„De hát maga meg miről beszél?” „Csak menjen, éljen
boldogan!”

Akkor esett csak le, hogy a lányról van szó... nem szól-
tam erre sem,

hogy a pletykás vénasszony az öcsém dolgát később ne
fecsege ki.

625 Most mit csináljak? Szóljak, hogy az övé? De mégse len-
ne jó

ha kiderülne. Mindegy is, lehet, hogy nem derülne ki.

Félek, nem hisznek majd nekem, az egybeesés sok egy
kicsit:

én szöktettem meg a lányt, én fizettem, én vittem haza.

Mind az én hibám, elismerem. Apámnak sem mondtam el
rendesen! Meg is kérhettem volna, hadd vehessem el!

630 Túl soká halogattad a dolgot, ébredj már föl, Aeschinus!
(*Sostrata kapuja elé lép.*) Most tisztázom magam előttük
először is, bekopogtatok.

Jaj, mindig nagyon izgulok, ha itt állok az ajtó előtt!

(*Kopogtat.*) Halihó, Aeschinus vagyok! Valaki most rö-
g-
tön nyissa ki!

635 Jön valaki. Ide félreállok.

IV. 5.

Micio kilép Sostrata házából.

MICIO Ahogy megmondtam, Sostrata, úgy legyen! Megkeresem Aeschinust és elmondom neki. De ki kopogtatott?
 AESCHINUS (*félre*) Ne már, ez az apám, bassza meg!
 MICIO (*Észreveszi Aeschinust.*) Aeschinus!
 AESCHINUS (*félre*) Mi dolga itt?
 MICIO Te voltál, aki kopogtatott? (*félre*) Hallgat. Megvicceljem kicsit? Jó gondolat,
 640 ha már ő sem viselkedett nyíltan velem. (*fennhangon*) Nem válaszolsz?
 AESCHINUS Nem én lehettem, azt hiszem.
 MICIO (*félre*) Elvörösödött. Sínen vagyunk.
 AESCHINUS Mondd meg, papa, mi dolgod itt!
 MICIO Az égvilágon semmi sem.
 645 Egy jóbarát hozott a fórumról ide, hogy egy ügyben segítsék neki.
 AESCHINUS Miben?
 MICIO Figyelj: nehéz helyzetben lévő hölgyek laknak itt, szerintem te nem is ismered őket, úgy tudom, nemrég költöztek át ide.
 AESCHINUS És? Mi van velük?
 650 MICIO Egy anya meg a lánya.
 AESCHINUS Igen?
 MICIO Az apja már nem él. A barátom a legközelebbi hozzátartozó, törvény szerint el kell vennie.
 AESCHINUS Jaj, nem!
 MICIO Mi van?
 AESCHINUS Á, semmi! Mondd tovább!
 MICIO Eljött, hogy elvigye, Milétoszban lakik.
 AESCHINUS S a lányért jött ide?
 655 MICIO Igen.
 AESCHINUS Milétosba?!
 MICIO Oda hát!
 AESCHINUS Rosszul vagyok! A nők mit szólnak ehhez?
 MICIO Mégis mit szóljanak? Az anya azzal jött, valami másik férfitől született egy fia – de a nevét, azt nem mondta meg –, ő volt az első, nem kell hozzámennie.
 660 AESCHINUS Végtére is szerinted ez nem így jogos?
 MICIO Nem.
 AESCHINUS És miért nem? Akkor elviszi őt, papa?
 MICIO Miért ne vinné?
 AESCHINUS Kegyetlenül intéztétek ezt, és érzéketlenül, papa – ha fogalmazhatok nyíltabban, úriemberhez méltatlanul.
 665 MICIO Hogyhogy?
 AESCHINUS Még kérdezed? Szerintetek hogyan érzi magát a fiú, aki először volt vele – szegény talán szerelmes még most is belé! –, s végignézhethet, ahogy az orra elől elviszik, nyíltan megszöktetik? Pofátlanság, papa!

670 MICIO Milyen alapon? Ki adta neki? Ki jegyezte el? Mikor kelt egybe vele? Ki egyezett bele? Miért volt egy lánnyal csak úgy?
 AESCHINUS Mert egy ilyen fiatal lány addig üljön otthon ölbe tett kézzel, amíg a rokon nem jelentkezik? Papa,
 675 ez lett volna a megfelelő, korrekt érvelés.
 MICIO Nevetséges! Miért érvelnék ellene, ha neki jöttem segíteni? De hát, Aeschinus, mit érdekel ez minket? Mi közünk hozzá? Gyere! Most mi van, miért sírsz?
 AESCHINUS Hallgass meg, papa –
 MICIO Hallottam, tudok mindenről, hiszen szeretlek, érdekel, mi van veled!
 680 AESCHINUS Életed végéig úgy szeress méltán engem, papa, ahogy én szánom-bánom ezt a bűnömet, szégyellem is baromira előtted!
 MICIO El is hiszem. Tudom, hogy legbelül jó szíved van azért, csak hát ellinkeskeded a dolgokat.
 685 Mondd, mégis mi a fenét képzelte, hogy melyik országban élsz?
 Megdöntesz egy lányt, akihez hozzáérni sincs jogod? Önmagában is nagy bűn, emberileg érthető azért, megesett már más rendes emberekkel is... de utána, mondd, végiggondoltad te ezt egyáltalán? Kitaláltad azt, hogy legyen, mi legyen? Ha nem voltál képes bevallani, honnan kellett volna tudnom? Tökörésztél tíz hónapig! Cserben hagyta volna szegény lányt és a fiát, ha rajta áll!
 Mi van, azt hitted, amíg te alszol, elrendezik az istenek? A feleséged a küszöbön magától átemelkedik?
 695 Nem örülnék, ha ilyen hanyag módon járnál el másban is. Légy nyugodt, majd elveszed.
 AESCHINUS He?
 MICIO Mondom, légy nyugodt.
 AESCHINUS Papa!
 Szórazokozol velem?
 MICIO Hogy én? Miért tenném?
 AESCHINUS Azt nem tudom... annyira vágyom erre, hogy attól félek, hogy csalódhatok.
 MICIO Menj haza, mondj el egy imát, amíg hozod a feleségedet!
 700 AESCHINUS Hogy mi? Már a feleségem?
 MICIO Igen.
 AESCHINUS Igen?
 MICIO Az hát!
 AESCHINUS Az istenek mind utáljanak, ha nem szeretlek végtelenül, papa!
 MICIO Nála is jobban?
 AESCHINUS Ugyanúgy!
 MICIO Derék dolog.
 AESCHINUS És a milétosi?
 MICIO Abrakadabra, köddé vált.
 AESCHINUS Inkább, papa, menjél te imádkozni! Meg vagyok győződve róla, hogy mert te jobb ember vagy, inkább meghallgatnak az istenek.
 705 MICIO Bemegyek előkészülni. Te meg, ha van eszed, szót fogadsz most. (*Bemegy a háza.*)

AESCHINUS Ezt meg mire véljem? Ilyen viszony is lehet apa és fiú közt?

Nem állna mellém jobban egy testvér vagy egy barát sem.

Hát lehet az ilyen embert nem imádni, nem szeretni? Á, nem!

- 710 Annyira lekötöztetett ezzel most engem, hogy már nyomaszt is, valamit véletlenül elkövethetek ellene – mert direkt nem. De jobb lesz már bemenni, nehogy miattam késsen az esküvő. *(Bemegy.)*

IV. 6.

Demea jobbról érkezik.

DEMEA Térdig lejárta a lábamat! Dögölj meg az útbaigazításoddal együtt, jó, Syrus?

- 715 Körberohantam az egész városon, a kaput, tavat megnéztem, műhely nincs sehol, sőt senki nem volt, aki az öcsémet látta volna. Akkor én most itt leülök, megvárom, amíg megérkezik.

IV. 7.

MICIO *(Kilép a házból, visszaszól.)* Megyek, szólok nekik, hogy minden készen áll.

- 720 DEMA Itt is van. Kerestelek éppen, Micio!

MICIO Miért?

DEMEA Mert ismét óriásbotrányt kavart a drágalátos fiad!

MICIO Hm.

DEMEA Vérlázító, ahogy viselkedett!

MICIO Hű!

DEMEA Meg fog lepni!

MICIO Nem hiszem.

- 725 DEMA Azt képzeld, te hülye, hogy a lantoslány miatt van ez? Polgárlány volt az áldozat!

MICIO Tudom.

DEMEA Mi?! Csak ennyi?

MICIO Mennyi legyen?

DEMEA Nekem bevallhatod: nem ordibálsz? Nem vagy dühös?

MICIO Nem. Bár azért –

DEMEA Lett egy fia!

MICIO Gratulálok.

DEMEA A lány pedig szegény!

MICIO Hallom.

DEMEA Nincs hozomány!

MICIO Ebből ez következik.

- 730 DEMA És most mi lesz?

MICIO Hát amit a helyzet megkíván: ide áthozzák a lányt.

DEMEA Hatalmas Iuppiter!

Nincs más megoldás?

MICIO Mért, szerinted mit tegyek?

DEMEA Ha nincs is problémád vele, a normális az lenne, ha legalább megjártszanád.

MICIO A lányt neki

- 735 ígértem, elintéztük, meglesz az esküvő. Nem kell izgulniuk – ez a normális.

DEMEA De mondd, elégedett vagy?

MICIO Nem, ha lehetne rajta még változtatni – de nem lehet, ezért nem is zavar. Az élet, mint a kockajáték, pont olyan:

- 740 ha nem azt dobod, aminek ki kéne jönnie, hát ügyesen korrigálsz a véletlen dobást.

DEMEA Mit korrigálsz ezen? Ügyesen eltapsoltatok a lantoslányra húsz minát. Amint lehet, muszáj túladni rajta, akár még ingyen is.

- 745 MICIO Nem megy, nem is akarok túladni rajta már. DEMA Hanem?

MICIO Nálunk marad.

DEMEA Jóságos ég, mi van?! A prosti és a családanya egy fedél alatt?

MICIO Mi akadály?

DEMEA Te normális vagy?

MICIO Ja, azt hiszem.

- DEMEA Jó ég! Ha az elmebajodat jól értelmezem, te azt szeretnéd, legyen, akivel együtt dalolj.

MICIO Miért ne?

DEMEA Az ifjú asszony is csatlakozik?

MICIO Igen.

DEMEA Te meg ugrálsz majd köztük a kötéllel?¹³

MICIO Simán.

DEMEA Mi?!

MICIO Téged is beveszünk, ha kell.

DEMEA Ú, jaj, ne már!

Nem szégyelled magad?

MICIO Maradj már, Demea,

- 755 higgadj le, és ahogy illik az alkalomhoz, úgy viselkedj: a fiad esküvőjén légy vidám!

Találkozóm van velük, utána jövök.

DEMEA Nagy ég!

Ez az életstílus! Az erkölcsök! Ez örület!

Pénz nélkül jön a feleség, lantoslány várja bent.

- 760 Túlköltekezés, egy elkényeztetett fiú, hozzá egy meghibbant vénember. Nincs olyan isten, aki ezt a családot még megmentheti!

V. 1.

SYRUS *(Kilép a házból.)* Na, Syruskám, most aztán faszá-lyosan

elvégezted a dolgodat és elláttad magad!

- 765 Jó! Most, hogy bent hülyére zabáltam már magam, kijöttem jární egyet.

DEMEA *(félre)* Tessék, láthatod: merő önfegyelem!

SYRUS *(félre)* Itt van a mi vénemberünk!

(fennhangon) Mi az, miért szomorkodik?

DEMEA Te mákvirág!

SYRUS *(félre)* Szóra nyitotta száját a Bölcsesség maga!

- 770 DEMA Ha a főnököd lennék –

SYRUS Jól járna, Demea, megalapozná a vagyonát vele.

DEMEA – akkor veled statuálnék példát.

SYRUS Mit követtem el?

DEMEA Mit is?
Ebben a felfordulásban, ezen a bűntanyán,
alig jött még rendbe a helyzet, te meg itt vedelsz,
775 mint aki jól végezte a dolgát!
SYRUS Jobb lenne bent. *(Befelé indul.)*

V. 2.

DROMO *(Kinéz.)* Hahó, Syrus! Odabent vár Ctesipho!
SYRUS Tűnés!
(Dromo visszahúzódik a házba.)
DEMEA Mi van?
SYRUS Semmi.
DEMEA Te akasztófárávaló, talán
csak nincs bent Ctesipho?
SYRUS Nincs.
DEMEA Hát kiről beszélt?
SYRUS Van egy névrokona, valami kocsmatöltelék,
780 nem ismeri?
DEMEA *(Befelé indul.)* Majd megismerem.
SYRUS *(Elállja az útját-)* Állj! Hová –
DEMEA Eressz!
SYRUS Nem én!
DEMEA Te semmirekellő, vidd innen a kezed!
Vagy inkább locsantsam szét az agyvelőd?
(Lerázza Syrust, beront a házba.)
SYRUS Bement.
Hát nem igazán az a tipikus ivócimbora,
főleg nem Ctesiphónak. Most hogyan tovább?
785 Amíg lenyugszanak a kedélyek, keresek egy
csendes zugot, kialszom ezt a fröccsözést. *(Lefekszik a szőnpad szélén.)*

V. 3.

MICIO *(Kilép, bekiabál Sostratához.)* Készen van minden, ahogy megmondtam, Sostrata.
Mikor óhajt... ki zajong itt ilyen brutálisan?
DEMEA *(Kíront.)* Jaj, most mi lesz? Hát vannak erre még szavak?
790 Jaj, egek, jaj földek és jaj, tengerek!
SYRUS *(Felkel, félre.)* Na, puff!
Mindenre rájött, most azért nyüszít. Nyomás, kitört a balhé, elkél a segítség. *(Bemegy a házba.)*
DEMEA *(Micióhoz)* Na, lám,
mindkét fiúsarj megrontója megjelent!
MICIO Uralkodj magadon és menjél inkább haza!
795 DEMA Uralkodom, megyek, nincs több szidalmazás.
Gondoljuk át a helyzetet! A megállapodás
nem az volt – te találtad ki! –, hogy te nem törödsz
az enyémmel, én a tiédde! Válaszolj!
MICIO De az.
DEMEA Akkor mit vedel itt? Mit keres itt egyáltalán?
800 Mért vetted meg a barátnőjét? Engem talán
nálád kevésbé illet meg a szülői jog?
MICIO Nem jó ez így.
DEMEA Mert?
MICIO Van ez a régi gondolat:

a barátok egymás közt mindent megosztanak.
805 DEMA Remek! Végső érvként még ezt is felhozod?
MICIO Hallgass végig, ha nincs terhedre, Demea.
Először is, ha ez bánt, azt a pénzt, amit
a fiúk költenek, a következőképpen tekintsd!
Te ahogy tudtad, neveltél mindkettőjüket,
810 úgy vélted, bírja majd az anyagi helyzeted,
és arra számítottál, hogy megnőszölök
majd én is. Ezt a régi tervet vidd tovább:
takarékoskodj, spórolj és gyűjtögezz, legyen
minél nagyobb az örökség, téged áldjanak!
815 Ehhez jön pluszban, hadd költsék a pénzemet!
A tőke nem fogy, amit még kapnak azonfelül,
azt könyveld el haszonnak! Demea,
ha ezt következetesen végiggondolod,
úgy megkönnyíted mind a kettőnk életét.
820 DEMA A pénz nem fontos. Az életmódjunkt –
MICIO Tudom,
rátérek arra is. Van sok jellemvonás,
amiből le tudjuk vonni a következtetést,
s ha két ember ugyanazt teszi, sokszor mondjuk ezt:
„nem mindenki teheti meg ugyanazt büntetlenül”.
825 Nem a tett, hanem a cselekvő, ami különbözik.
Szerintem bennük megvan az, ami miatt nyugodt
lehetsz felőlük: okosak, tiszteltetűdők,
szeretik egymást. Kívül-belül úriemberek,
az látható. Levetkőzhetik akármikor
830 a rossz szokásokat. Aggaszthat, hogy túl lazák
a pénzügyekben. Minden másban, Demea,
idővel egyre józanabbak is leszünk,
az öregkor erre az egy hibára hajlamos:
a pénzhez abnormálisan ragaszkodunk.
835 Élére rakják majd ők is a garast.
DEMEA Nehogy
ez a magvas eszmefuttatásod, Micio,
és ez a lazaság okozza majd a vesztedet!
MICIO Nem fogja. Csak egyetlen napig felejtse el, és
ne ráncold már a homlokod!
DEMEA Jó, így dukál,
840 nem bánom. Amúgy is visszamegyünk, én és a fiam
vidékre pirkadatkor.
MICIO Akár ma éjjel is!
Csak most az egyszer légy vidám!
DEMEA A lányt pedig
elviszem innen magunkkal.
MICIO Tuti nyerő leszel,
a fiadat ily módon magadhoz láncolod,
845 csak a lány maradjon is meg ott!
DEMEA Azon leszek.
Hamuból, füstből, porból ki sem fog látszani,
főz majd, őrl, keleszt-dagaszt, utána meg
a tarlót összeszedheti a tűző napon,
amíg csak szénfeketére nem sül.
MICIO Nagyszerű,
850 ez a beszéd! A te helyedben kényszeríteném
a fiamat, hogy mindenképpen dugja meg.
DEMEA Most gúnyolódsz? Irigylem a jó kedélyedet.
Úgy gondolom –
MICIO Kezded megint?

DEMEA Jó, nem fogom.
 MICIO Gyere be, töltsük el úgy ezt a napot, ahogy dukál!
 (Bemegy.)

V. 4.

- 855 DEMEA Senki nem élhet annyira biztos életpályamodell szerint,
 hogy ne hozna mindig valami újat a sors, a tapasztalás,
 és ne tanítana valamit, hogy amit érteni véltél, már ne értsd,
 és hogy a gyakorlatban elvesd minden addigi elvedet.
 Velem is ez történt: az eddigi puritán életmódot
 860 az utam vége felé feladom. Miért? Hát mert nyilvánvaló,
 a lazaság meg az engedékenység a jó csapásirány.
 Kettőnk példáján keresztül ez jól megfigyelhető.
 Ő mindig kényelmesen élt, és folyton csak bulizgatott,
 kedves volt és megnyerő, konfliktuskerülő, csupa mo-
 soly,
 865 csak magának élt, magára költött, így volt népszerű.
 Én paraszt vagyok, mogorva, zsémbes, spórolós, fukar,
 és meg is nősültem. Abból is mi lett! Van két fiam
 – újabb gond. Na, amíg azon törtem magam, hogy önekik
 minden meglegyen, ráment a fiatalságom, az életem.
 870 Vénkoromra a küszködés gyümölcse az, hogy a két fiam
 megutált. Bezzeg ő az apaság örömét könnyen élvezi!
 Őt szeretik, engem kerülnek. Csüggenek minden szaván,
 érte rajonganak, vele vannak, mind a kettő itt hagyott.
 Azt kívánják, éljen ő, s nyilván várják a halálomat.
 875 Kínkeservesen én neveltem őket, némi pénz miatt
 átpártoltak: enyém a szenvedés, övé az élvezet.
 Hát akkor tegyünk próbát, talán én is képes vagyok
 hízelegni és nagylelkűsködni, ha már ez kell neki!
 Nekem is jár a családomtól a szeretet és a tisztelet!
 880 Költekezni, bólogatni kell? Az nekem is megy simán.
 Tönkremergünk? Kit érdekel? A legidősebb ügyis én va-
 gyok.

V. 5.

SYRUS (kilép a házból) Demea! Az öccse üzeni, ne men-
 jen messzire!

DEMEA Ez meg ki? Á, hát hogy s mint vagy, kedves
 Syrus?

SYRUS Jól.

- DEMEA Akkor jó. (félre) Már ennyit is megerőltető
 885 volt most kimondani: „hogy s mint vagy, kedves Syrus?”
 (fennhangon) Te tisztos úriember vagy, ha szolga is,
 meg is jutalmaználak.
 SYRUS Köszönöm.

DEMEA Hát, Syrus,
 komolyan gondoltam, nemsokára megtudod.

V. 6.

- GETA (Kilép a házból, visszaszól.) Asszonyom, én átme-
 gyek, megnézem, a lányt mikor
 890 vihetjük át. (Észreveszi Demeát.) De itt van Demea! Jó
 napot!
 DEMEA Á... mi is a neved?
 GETA Geta.

DEMEA Geta, ma az a gondolat
 merült fel énbennem, hogy te nem akárci vagy!
 Meggyőződése, hogy a legjobb alkalmazott,
 akinek fontos a főnöke, s látom, neked az, Geta.

- 895 Ezért aztán ha alkalom kínálkozik,
 meg is jutalmaználak. (félre) Így haverkodok,
 sokat fejlődtem.

GETA Kedves, hogy az eszébe jut.
 (Bemegy Sostratáékhoz.)

DEMEA A személyzetet szépen lassan meg is nyerem.

V. 7.

AESCHINUS (Kilép a házból.) Engem ez a felhajtás az es-
 küvő körül

- 900 a sírba visz a végén! Rámegy az egész napunk!

DEMEA Hogy ityeg, Aeschinus?

AESCHINUS Öő... végig itt voltál, papa?

DEMEA Ja, az, papa, biológiaiilag meg lelkiileg,
 akinek te vagy a szeme fénye! Becses nejed miért
 nem hívod már haza?

- AESCHINUS Hívnám én, de várni kell
 905 a fuvoláslányra, a kísérezenekearra.

DEMEA Hát

ha meghallgatsz egy vénembert...

AESCHINUS Igen?

DEMEA Ne is
 törődj fuvolával, zenekarral meg a többivel,
 ezt a kerítést egyszerűen csak bontasd le itt
 teljesen, itt áthozod, összenyitjuk a telkeket,
 910 jöhet a kedves mama meg a menazséria.

AESCHINUS Papa,
 zseniális vagy!

DEMEA (félre) Remek, már zseniális vagyok.
 Átjáróház lesz itt, bárki jöhet és mehet
 majd, egy rakat pénzbe kerül... na, de hol izgat ez?
 A zsenialitásomnak köszönhetik. Na, most
 915 aztán viríthatja ez a Krózus a húsz minát!

(Syrushoz) Tedd már a dolgotat, Syrus!

SYRUS Hogy?

DEMEA Bontsd le ezt!

(Getához) Hozd át őket!

GETA Demea, áldják meg az istenek,
 amiért családunk sorsát láthatóan így
 a szíven viseli!

- DEMEA Azért, mert meg is érdemlitek.
 920 (Aeschinushoz) Szerinted is?

AESCHINUS Igen.

DEMEA Ez így sokkal helyénvalóbb,
 mint hogy az utcán keresztül átvonszoljanak
 egy gyermekágyas nőt.

AESCHINUS Jó gondolat, papa.

DEMEA Mert tőlem származik. (Micio kilép a házból.) De
 már jön is Micio.

V. 8.

- MICIO (Visszakiabál.) A bátyám kérte? (Demeához) Te
 kérted ezt itt, Demea?
 925 DEMEA Bizony, hogy én! Ezzel is, és amivel csak lehet,

azon vagyok, hogy egyesüljön a két család,
segítem, támogatom őket.
AESCHINUS (*Micióhoz*) Kérlek, papa!
MICIO Én maximálisan egyetérték.
DEMEA Úgy dukál.
Adva van először is a lány anyja.
MICIO Jó. Na és?
930 DEMA Rendes, szerény nő.
MICIO Azt mondják.
DEMEA Középkorú.
MICIO Tudom.
DEMEA Koránál fogva nem fog szülni már,
és nincs senkije, aki törődne vele.
MICIO (*félre*) Hogy mi van?
DEMEA Illik, hogy elvedd. (*Aeschinushoz*) Hass oda te,
hogy elvegye!
MICIO Vegyem el az anyját?
DEMEA Ja.
MICIO Hogy én?
DEMEA Aha.
MICIO Hülye!
DEMEA (*Aeschinushoz*) Ha meg-
emereled magad,
935 elveszi.
AESCHINUS (*Micióhoz*) Papa!
MICIO Ne marhulj te is!
DEMEA Hiába küzdesz ellene,
csak így lehet.
MICIO Idióta!
AESCHINUS Engedd, hogy meggyőzzelek, papa!
MICIO Menj már, te hibbant!

DEMEA Tedd meg a fiadnak!
MICIO Amúgy
jól érzed magad?
Hatvanöt éves vén fejjel pont most jusson eszembe a nő-
sülés,
és ezt a vén csoroszyát vegyem el? Komolyan erre haj-
totok?
940 AESCHINUS Megígértem már nekik.
MICIO A saját nevedben ígér-
gessél, fiam!
DEMEA És ha nagyobbat kért volna?
MICIO Mintha ez nem lenne
nagy dolog!
DEMEA Tedd meg neki!
AESCHINUS Ne kérsd magad, papa!
DEMEA (*Micióhoz*) Ígérd meg!
MICIO Na, hagyjatok!
AESCHINUS Csak ha ígent mondasz.
MICIO Ez erőszak!
DEMEA Legyél nagy-
vonalú, Micio!
MICIO Abszurd, értelmetlen hülyeség, és összeférhetet-
len az
945 életmódommal is, de ha így akarjátok, legyen.
AESCHINUS De jó!
Méltán szeretlek!

DEMEA És... (*félre*) sima ügy volt. Mit találhat-
nék ki még?
(*fennhangon*) Még valami: a legközelebbi hozzátartozó-
juk Hegio,
rokonunk nekünk is, és szegény. Valahogy segíteni illene.
MICIO Hogyan?
DEMEA Van ez az elővárosi kis földed, amit most
bérbe adsz,
950 legyen a haszonélvezője!
MICIO Még hogy kicsi?
DEMEA Jó, hát ha nagy, akkor is
muszáj: apa helyett apja volt, jó ember és rokon. Így he-
lyes.
Végtére is az előbb elhangzott magvas és bölcs gondolat
nem tőlem származik: „Egy hibára minden vénség hajla-
mos,
hogy a pénzhez túlzottan ragaszkodunk.”. Helyénvaló te-
hát
955 ezt elkerülni. Jól mondtad, legyen valóban így!
AESCHINUS (*Micióhoz*) Papa!
MICIO Mi van már? (*Demeához*)
Megkapja, amit csak kíván.
DEMEA Remek.
Igaz testvér vagy testben és lélekben is.
(*félre*) Ellene fordítom önnön fegyverét.

V. 9.

SYRUS (*Kilép a házból.*) Készen van, Demea.
DEMEA Aranyat érsz. (*Micióhoz*) Következésképp komo-
lyan azt hiszem, Syrust
960 egyértelműen fel kell szabadítani még ma.
MICIO Hogy mi van?
Már miért?
DEMEA Sok mindenért.
SYRUS Ó, Demea, ön csodálatos!
Kisgyerekkoruktól fogva én viseltem gondjukat,
oktattam, fegyelmeztem, a tudásomat átadtam nekik.
DEMEA Látszik. Ezenfelül hitelre vásárolgattál nekik,
965 eszkortot szerezteél és bulikat rendezteél délelőtt
– mindez nem kis teljesítmény.
SYRUS Tündöklően szellemes!
DEMEA Végül ő ütötte nyélbe ma a lantoslányüzletet,
ő intézte. Jutalmat érdemel, követendő példa lesz.
(*Aeschniusra mutat.*) Ráadásul ő is ezt akarja.
MICIO Igen?
AESCHINUS Igen.
MICIO Na, jó,
970 hát ha akarod, gyere ide, Syrus! Légy szabad!
SYRUS Hálás vagyok.
Mindüknek nagyon köszönöm, de főleg önnek, Demea.
DEMEA Á, örömmel tettem.
AESCHINUS Én is.
SYRUS Hogy az öröm teljes legyen,
nem lehetne a nejemet, Phrygiát is felszabadítani?
DEMEA Nagyszerű egy asszony!
SYRUS És először ő szoptatta meg
975 a maga unokáját, (*Aeschinusra mutat*) az ő fiát.

- DEMEA Nem mon-
dod! Hát, ha ő
volt, akkor ez el is dönti a kérdést, fel kell szabadítani.
MICIO Pont emiatt?
DEMEA Igen. Az árát majd később tőlem meg-
kapod.
SYRUS Demea, teljesítsék minden óhaját az istenek!
MICIO Jól jövedelmező napod volt ma, Syrus.
DEMEA És véget sem ért!
980 Micio, ha megtennéd a kötelességedet te is,
és adnál egy kis kápét neki, megadná hamar.
MICIO Ezt se kap!
DEMEA Jó ember.
SYRUS (*Micióhoz*) Becsszó, megadom.
AESCHINUS (*Micióhoz*) Légyszí, papa!
MICIO Majd átgondolom.
(*Syrushoz*) Adni fog.
SYRUS Hálásan köszönöm.
AESCHINUS (*Micióhoz*) Drága, egyetlen papa!
MICIO (*Demeához*) Mi folyik itt? Mitől változtál meg
nagy hirtelen ennyire?
985 Most mi ez a pálfordulat és ez a bőkezűség?
- DEMEA Elárulom:
hogy bebizonyítsam, nem azért vagy szimpatikus, ked-
ves nekik,
mert helyesen élsz, még csak nem is azért, mert rendes
vagy velük,
hanem a kritikátlan pazarlás meg a kényeztetés miatt.
(*Aeschinushoz*) Aeschinus, ha azért nem tetszik nektek az
életstílusom,
990 mert nem engedek meg bármit, akár helyes, akár helyte-
len,
rajta, szórjátok a pénzt, tegyetek úri kedvetek szerint!
Ám ha azt szeretnétek, hogy amit fiatal korotok miatt
nem tudtok belátni józanul, csak hajt a véretek,
azt helyre tegyem, szidjalak, ha kell, vagy épp dicsérjelek,
995 azt tudom vállalni.
AESCHINUS Engedelmesek leszünk, papa,
mert jobban tudod, mi a jó. És az öcsémekkel mi lesz?
DEMEA Na, jó,
kapja meg még most az egyszer a lányt.
MICIO Helyes.
MIND Tapsoljatok!

Jegyzetek

A fordítás alapjául a következő szövegkiadások szolgáltak: Terence: *Adelphoe*. Edited by R. H. Martin. Cambridge, 1976; Terence: *Phormio. The Mother-in-Law. The Brothers*. Edited and translated by J. Barsby. The Loeb Classical Library. Cambridge–London, 2001; Terentius: *Adelphoe*. A szöveget gondozta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Tegyei I. Auctores Latini XVII. Budapest, 1973.

- 1 A színpadra állítás körülményeinek leírása (az eredeti szövegben: *didascalía*) és a *Cselekmény* a szöveggel együtt maradt fenn egy ismeretlen grammatikustól, valószínűleg a Kr. e. 1. századból.
- 2 Lucius Aemilius Paullus Macedonicus, aki a pydnai csatában legyőzte Perseus makedón királyt. L. Aemilius Paullus Kr. e. 160-ban halt meg.
- 3 A két említett név közül Lucius Ambivius Turpio az ismertebb. Vele több Terentius-darab színpadra állítójaként is találkozhatunk. Elfogadott elképzelés, hogy a két színházi ember nem együtt vitte színre a darabot, hanem különböző előadások rendezői voltak, és csak a feljegyzés tömörsége helyezi őket egyszerűen egymás mellé. Ebből az következik viszont, hogy a darabnak több előadása is lehetett.
- 4 A zenei kíséret a *canticum*okat, a szereplők énekelve előadott szövegét kísérte. A *tibia* fúvós hangszer. Jelzője, a sarrai Tyros ókori névvariánsára utal. A darabot tehát éles hangú keleti, fríg fuvola kíséretével adták elő.
- 5 Pamphila nem jelenik meg a színen, egy megszólalása van a 486–487. sorban.
- 6 Terentius – közismert módon – darabjainak prologusát nem arra használja, mint elődje, Plautus, hogy a darab cselekményét ismeresse benne a nézőkkel, hanem helyette pályatársaival folytatott irodalmi viaskodásáról számol be. Itt is ezt teszi.
- 7 Diphilos a görög újkomédia Menadros után a legismertebb és leg-sikeresebb képviselője. A *Diphilos*-darab címe *Synapothenéskontes*, míg az elveszett Plautus-komédiáé *Commorientes* volt.

- 8 Az „ő” névmással itt Terentius saját magára utal. A latin szövegben is csak mutató névmás (*hic*) szerepel.
- 9 Plautusnál és Terentiusnál a lányok ára – akár eredeti vásárlásról, vagy a rabságból való kiváltásról legyen szó – húsz mina. A mértekegység görög és nem római, a görög világban különböző városokban különböző súlyegységet jelölt, ezért nem valószínű, hogy a római nézőknek egészen pontos fogalmuk lehetett a húsz mina értékéről. Hozzávetőleges azonban talán igen. Athénban például, ahol talán a darab játszódik, egy mina a Kr. e. 4. században kb. 440 gramm ezüstöt jelenthetett. Ha így számolunk, hihető összeg jön ki, amit egy prostituált értékeként a gazdája meghatározhatott.
- 10 A terhesség ideje tíz holdhónap.
- 11 A római jogrend szerint a rabszolgát fizikai kényszerítéssel lehetett vallomásra bírni.
- 12 A szülést segítő római istennő.
- 13 Egy római gyermekjátékról van szó. Ebben a játékban a résztvevőket egy kötél fűzte össze, amelyet a kezükben tartottak. Demea a játék emlegetésével tulajdonképpen azzal vádolja a testvérét, hogy egy kisgyerek szellemi szintjén áll.

Metrikai áttekintés

jambikus senarius: 1–154, 228–253, 355–516, 638–678, 713–854, 882–933, 956–957.
jambikus septenarius: 293, 707–711.
jambikus octonarius: 159, 166, 170–196, 210–227, 254–287, 289–292, 294, 299–302, 305–316, 320, 330–354, 519–522, 527–539, 592–609, 934–955, 958.
trochaikus septenarius: 161, 163–164, 167–169, 197–208, 288, 295–298, 303–304, 318–319, 321–329, 518, 523, 526, 540–591, 625–634, 635–637, 679–706, 855–881, 959–997.
trochaikus octonarius: 155–157, 160, 162, 165, 209, 517, 525.
egyéb: 158 (trochaikus dimeter), 317 (jambikus dimeter), 524 (trochaikus dimeter), 610–617 (daktilus és choriambus).